

Pepucha no xardín

Debullando lembranzas coa miña avoa, Pepucha A Reiciña.

Mª del Carmen Pereira Pazos

Cando a Asociación Cedofeita me propuxo entrevistar a miña avoa para a revista, nun principio pensei que non era moi boa idea. Apucha, como lle chamamos os netos, vai para 95 anos e non é unha persoa que se lembre dos grandes acontecementos e das historias do barrio. Así a todo, a idea roldoume varios días pola cabeza ata que me dei conta de que ela tamén tiña moitas cousas que contar, aínda que aparentemente non tivesen tanta transcendencia. Retallos da súa vida, coma os de tantas mulleres, que pasan desapercibidos pero que deixan a súa pegada en cada suco da súa pel formando a intrahistoria da que fala Unamuno.

- *Con sete anos xa chamaba as vacas polas veigas*- Foi o primeiro que me espetou case sen pensar cando lle dixen que me falara de cando era nena. Aínda que tamén se recordaba do moito que lle gustaba xogar coas monecas que facían cos carozos do millo.

A eses anos tamén empezou na escola da Porta do Sol. A súa profesora chamábase dona Aparición e ela lémbraa con cariño. -*Era unha boa muller que se preocupaba polos rapaces*- No primeiro piso estaba a escola de nenas e no baixo, a de nenos. Mágoa que só puidesen asistir cando non tiñan que axudar a seus pais nas distintas tarefas do campo.

Naceu en decembro de 1921 no seo dunha familia extensa formada pola súa nai Adolfinia e o seu pai

Manuel; seus avós, Mamá Benigna (como lle chamaba ela) e Manuel, e os seus irmáns, Carmen e Manolo. Era a maior dos irmáns. Cando tiña cinco ou seis anos, seu pai emigrou a Cuba. Alí permaneceu oito anos. Despois da súa volta nacería o terceiro dos seus irmáns, Enrique.

Apucha, Josefa Afonso Iglesias, é unha muller moi áxil e activa. Tanto fai a comida como sacha as patacas ou planta tomates. Pero, sobre todo, gústalle que se fagan as cousas como ela di porque *é como se fixeron sempre*. Cea moi cedo para poder ver as noticias e non perde por nada do mundo o *Luar da Galega*, aínda que a radio é a súa fiel compañeira. Pola noite, a radio espéraa no seu cuarto para arrolala cos seus sons e, pola mañá, despértaa coas súas novas antes de erguerse. A miña avoa gústalle estar ao tanto do que pasa na casa e, cando se fai unha tarefa, ela sempre quere participar e é a primeira en ofrecerse para axudar. Preocupada por todo, recórdanos con insistencia o que temos que facer, incluso nas tarefas máis cotiás do día a día.

A casa do Arco, onde naceu e segue vivindo, é a casa dos Reiciños. Nela tamén naceron a súa nai Adolfinia e os seus tíos, Manuel, Benigno, Valentín e Ángel. Nesta familia, como en moitas outras, a emigración marcou a vida de varias xeracións. Non só emigrou seu pai. Antes xa o fixera seu avó Manuel, tamén a Cuba e logo a Nova York. Tras el foron os seus fillos, Manuel,

Benigno, Valentín e Ángel. Estes dous últimos formarían as súas familias en Nova York e alí faleceron. Seu irmán, Enrique, marchou como estudante de inglés para a casa do seu tío Ángel en Nova York. Pasados tres anos tivo que saír do país e tomou rumbo a Brasil onde traballaría nunha refinería de petróleo americana e onde se reencontraría cos seus irmáns, Manolo e Carmen, que tamén emigraran coas súas familias. Cantas despedidas! ... e todo un océano de ausencias, ...

Xa retornado, quedáballe o seu avó Manuel. Recorda con nostalxia cando ela e os seus irmáns, Manolo e Carmen, ían cada ano da man do seu avó á manifestación o primeiro de maio e logo, ilusionados, paraban a tomar unha tapiña de polbo. Tamén, cando lle levaba a comida ao monte das Chans. El era canteiro e xunto co seu irmán Bastián, ía a cortar pedra para facer os muros da eira da casa, ou cando acompañaba aos seus avós, Manuel e Benigna, para traer a pedra dende o monte no carro das vacas.

Non esquece que ao avó lle gustaba moito tocar o acordeón. - *Cando estaba enfermo e viña o médico Juan Barbolla a pasar consulta, sempre lle tocaba unha peciña*- Como daquela non había Seguridade Social, pagábaselle ao médico anualmente para que os tratasen cando estivesen enfermos.

Era unha rapaza no tempo da guerra. - *Daquela pasábase moita fame aínda que ao vivir no campo sempre había*

unhas pataquiñas, pan de millo... ademais tiñamos a axuda da familia que estaba en Nova York. Mandaban paquetes con roupa nos barcos que chegaban ao porto de Vigo ou da Coruña-

Recorda tamén os traballos no campo: botar as patacas, facer o palleiro, coller o millo, vendimar... sempre axudándose uns veciños a outros, colaborando nas distintas tarefas.

O seu desexo era aprender a coser. *Ai mamá, apréndame a coser!* Lembra como llo pedía a súa nai. Mais non puido ser, e ese desexo quedaría prendido na súa memoria. Pepucha, como era a maior dos irmáns, tivo que traballar na casa e no campo - *Antes tiñamos que traballar moito pero tamén nos divertíamos. No verán saíamos todos xuntos en cuadrilla ás festas e no inverno, ao baile do Virote, na Ferreira-*

Conta que foi no baile do Virote onde coñeceu ao que sería seu home, Jesús - *Meu compañeirño-* Di emocionada. Despois da guerra casaron na igrexa de Lérez e o banquete fixérono na casa. Nestas celebracións adoitábase invitar os familiares e amigos máis próximos e preparábase un cocido ou carneiro. Chamábase a unha cociñeira e as mulleres da casa axudábana e servían a mesa. A comida facíase na lareira a lume manso, pois aínda non chegaran as cociñas de ferro. A lareira, feita polo seu avó igual que o vertedoiro de pedra, estaba formada por unha lousa grande, sobre a que se poñía a trepia, e unha cheminea.

Alá polos anos 40 nace a súa filla maior, Fina. Asistida no parto polo médico. Fina, nace na casa. Con grande dor de corazón, seu pai, Jesús, tivo que vender o acordeón, que tanto lle gustaba tocar, para poder pagarlle ao médico. -*Consuelo, "A Cañota", meteuse na cama coa meniña para darlle calor-* O seu segundo fillo,

Carmen, Manuel e Pepucha Afonso Iglesias
(de esda. a dta.)

José Manuel, xa nacería no sanatorio de Santa María.

Daquela, aínda se estaba recuperando a nai do parto e xa bautizaban os meniños. Aos poucos días de nacer, un familiar da casa, acompañado polos outros membros da familia, levaba o neno á igrexa. Alí esperábano os padriños e á volta era a madriña a que levaba o neno para a casa a xunto da nai e na propia vivenda celebraban o banquete cos familiares máis próximos e cos padriños.

Proseguimos a falar doutros costumes de antes, de moitos deles aínda me lembro eu pero teño a certeza de que os nosos fillos os

descoñecen. É o caso dos velorios, que tamén se facían na casa. Polo xeral no propio dormitorio do defunto ou nunha sala. Como unha mostra máis de solidariedade, os veciños acompañaban a familia toda a noite e axudábana no que precisase. Moitas veces, os veciños máis achegados colaboraban nas tarefas de preparar e amortallar o defunto. - *Lola, "A Cañota", sempre se prestaba a axudamos-* Di con orgullo.

Os homes levaban un brazaletes ou unha cinta negra na solapa como sinal de loito pero para as mulleres aínda era moito máis rigoroso. Vestían totalmente de negro durante varios anos, incluso as nenas, cando lle falecía a nai ou o pai, e despois de alivio ou medio loito. Mentres, apenas saían da casa e non podían asistir a celebración festiva algunha.

Tamén se lembra de cando tiñan que ir lavar a roupa. Como as demais tarefas da casa, eran as mulleres as que se encargaban de ir lavar - *Antes non había lavadoras e tiñamos que ir lavar ao Regueiro-* O lavadoiro do Regueiro estaba sempre moi concorrido, ás veces tiñan que esperar para poder lavar - *A roupa enxaboábase e deixábase a abrandar e a branca botábase ao clareo* - Alí coincidían as veciñas, moitas veces cos fillos, onde mentres lavaban, falaban das súas

Pepucha co marido, Jesús, e os seus fillos, Fina e José Manuel

Pepucha coa súa filla e a súa neta Begoña. 2008

inquietudes, comentaban as novas e ata cantaban - *As Aceñas só iamós lavar pezas de roupa máis grandes como sabas ou mantas, aínda que tiñamos que ter coidado coa marea-*

Na casa tamén tiñan gando. Conta que cando a vaca saía ao boi, tiñan que levala camiñando ao boi de posto a Campañó ou a Santa María de Xeve. *-Había que ter coidado de que non montase enriba dun-* Para comprar ou vender algún animal ían á feira do gando o día 1 ou o 15, que estaba situada na actual praza de Barcelos. Os días de feira na cidade había moito movemento, estaban os charlatáns, había cantares de cegos ...

A partir do San Martiño, coa chegada do frío, chamábase o matachín para matar o porco. A matanza era todo un acontecemento na casa. Ese día todas as actividades, polo xeral duras e rápidas, xiraban arredor dela *-Nós chamabamos a Manolo "O Chinito". Sempre podíamos contar con el-* Moitas veces había que avisar a algún veciño máis para axudar a agarrar o porco. Poñíase sobre un banco e, suxeito, o matachín sacrificábao cun coitelo. Nese momento poñíase un recipiente para recoller o sangue co que logo se farían as filloas. O pobre animal non paraba de berrar e oíase en case todo o barrio. Os máis pequenos da casa

corriamos para agocharnos debaixo da cama e tapabamos os oídos coas nosas mans para non escoitar eses berros de sufrimento. Unha vez morto, poñíase sobre palla e queimábaselle o pelo da pel. Despois pasábaselle un cepillo para desprender os restos do pelo chamuscado e deixar a superficie limpa e lisa. Logo abríase e sacábase as vísceras e deixábase pendurado a arrefriar dun día para outro. Ese mesmo día lavábanse as tripas moi ben, traballo que sempre facían as mulleres, e deixábanse en limón para despois facer os chourizos.

Ao día seguinte despezábase. Partíanse as pezas, unhas para salgar, outras para adobar e outras para picar. Con estas últimas preparábanse os chourizos ou a zorza - *Os chourizos non se enchían ata pasados tres ou catro días e logo afumábanse con loureiro* - Coa matanza do porco, eses días comíanse as filloas de sangue, o raxo, os rixóns e o fígado encebolado preparado con viño tinto e pan.

Comenta que tras a vendima e despois de facer o viño, empaquetábase o bagullo moi ben, para que non collese aire e se estragase, e gardábase ata que viñese o augardenteiro. A partir do mes de decembro ou xaneiro podía aparecer en calquera momento - *Era de Monforte de Lemos. Chamábase Manolo e cando chegaba, aínda que non estivese ninguén na casa, entraba e xa se poñía a preparar todo. Unha vez que acababa a potada da casa, facía tamén a dalgún outro veciño-* O augardenteiro pasaba varios días durmindo ao pé do alambique e polas noites xurdían reunións improvisadas ao carón da pota onde se parrafeaba, asábanse castañas e botábanse unhas risadas.

Como se dunha fotografía se tratase, a miña avoa describe a estrada pola mañá cedo como un rebulir de xente que ía para o traballo. - *Pasaban por diante da nosa casa os carros de vacas cargados de leña para*

vender na vila e as leiteiras baixaban cargadas de Verducido, das Fontáns e de Xeve- As mulleres desempeñaron dende sempre este duro oficio. Durante todo o ano, daba igual verán ou inverno, molladas ou pasando frío, baixaban andando á vila cargadas cunha lata de leite na cabeza sobre un mulido e outra en cada man. Había algunhas que o levaban en carros de cabalos, en burra ou en remolques de man. Despois, co paso do tempo, xa utilizaban o coche de liña ou o seu coche particular.

Nesta conversa que tiven coa miña avoa empreguei un caderno para ir anotando o que ela me dicía. Cando escribía moito, ela paraba de falar, como deixándome tempo para as miñas anotacións e cada vez que o facía, ela remataba coa mesma frase: *"e así..."* Frase que acompañada cunha expresión no seu rostro mistura de sorriso, resignación e dozura. Ingredientes presentes ao longo da súa vida.

Pero non estabamos as dúas soas, en realidade eramos tres. Estaba tamén miña nai, peza importante que facía de contrapunto e me permitía completar ou contrastar a información e tirar dela. Entenrecíame ver brillar de ledicia os pequenos ollos da miña avoa ao poder abrílle a porta a todos os seus recordos. Pero o mellor foi que estivemos as tres xeracións de mulleres a falar con toda a parsimonia do mundo ao longo da tarde na que esquecemos as présas e as tarefas pendentes. Foi unha tarde fermosa que recordarei, na que as tres estabamos unidas polos fíos da memoria.

Ao acabar, cando xa marchaba, busquei a miña avoa coa mirada. Estaba sentada no banco fóra da casa onde adoita sentarse, mais estou segura que non estaba coma sempre. Esa tarde un vento arremuíado espallou os seus recordos de tal maneira que aínda hoxe anda na súa procura.